

Naar de schraallanden van 't Spekt

Verscholen tegen de populierenbossen van Heerendonk liggen de schraallanden van 't Spekt, in het stadsgewest Eindhoven de laatst overgebleven vertegenwoordigers van de schrale, onbemeste hooilanden, zoals er vroeger veel lagen in de Brabantse beekdalen. Eeuwenlang leverden ze het wintervoer voor het vee, maar tegenwoordig is dat, wegens de geringe opbrengst, niet meer lonend. Door de moderne cultuurtechniek, ontwatering en het gebruik van kunstmest, zijn ze daarom omgezet in weiland of ze zijn, in enkele gevallen, aan hun lot overgelaten en overgegaan in broekbos. Onze schraallandjes - hun oppervlak is maar gering - danken hun behoud voor een groot deel aan hun afgelegen ligging. De eigenaar heeft er jarenlang alleen wat hout gekapt en riet gemaaid, terwijl de begroeiing zo nu en dan werd afgebrand. Staatsbosbeheer ging op grond van de nog aanwezige bijzondere plantengroei in 1965 tot aankoop over.

Alleen te voet kan men dit kleine natuurreservaat bereiken en dat wordt dan een mooie wandeling. We kunnen kiezen: door akker- en weiland of door het bos.

Een met hoge populieren omzoomd karrespoor voert ons langs de wat vochtige weilanden, de Breugelse Beemden, waar schietwilgen langs kleine slootjes, populieren, eiken en een enkele boerderij het landschap stofferen. Hier fourageren in de winter en in het vroege voorjaar soms grote troepen spreeuwen, kramsvogels en koperwieken. In april van het afgelopen jaar zag ik daartussen zelfs twee beflijsters. Ook ontdekten we tussen het nog jonge groen van de populieren eens een paartje wielewalen en in de herfst kon ik een jonge grote bonte specht van enkele meters afstand bekijken, terwijl hij druk bezig was de stam van een der populieren te bewerken.

Gaan we door het populierenbos, dan vliegt soms langs een kleine waterloop, waarin o.a. waterereprijs, waterviolier en grote waterweegbree groeien, een witgatje voor ons uit. Het bos is vochtig en heeft een ondergroei van zwarte els, in de kruidlaag vinden we keverorchis en eenbes. Langs een breed pad staat *Festulolium loliaceum*, een zeldzame bastaard van beemdlangbloem en Engels raaigras. Er zijn veel vogels en in het voorjaar horen we zang van winterkoning, tuinfluiter, zwartkop, roodborst en wielewaal en zien we misschien de schermutselingen van de boomvalken, die hier ieder jaar broeden. Nu nog een eindje sjouwen door de brandnetels langs de beek en we zijn op 't Spekt. We hebben hier een mooi uitzicht over de Breugelse Beemden, waar koeien grazen en kieviten hun voedsel zoeken en broeden. Reigers horen ook tot de vaste bezetting en soms scharrelt er een tureluur rond.

Hier liggen de twee weitjes, $\pm$ 60 m lang en 40 m breed, die samen het natuurreservaat vormen. Het westelijke noemen we de Parnassiawei, omdat daar de meeste parnassia groeit. Op het andere weitje vinden we heel veel Spaanse ruiter, vandaar de naam Spaanse-ruiterwei. Ze worden omzoomd en gescheiden door brede singels van els, berk, vuilboom, geoorde en grauwe wilg. Aan de noordkant grenzen ze aan een kleine genormaliseerde zijtak van de Hooionkse Beek, aan de zuidkant aan een bemest weiland, waar veel stijve zegge, tweerijige zegge en o.a. de mossen *Calliergonella cuspidata* en *Drepanocladus spec.* voorkomen.

Komen we hier in het vroege voorjaar, dan zien we twee bruine stoppelvelden, soppig nat, met een dichte moslaag. In april beginnen zich de groene sprietjes van zeggen, grassen en russen te vertonen. Daaronder vinden we ook de vroege bloeiers, eerst de stijve zegge, dan volgen o.a. blauwe zegge, oeverzegge en de zeer zeldzame paardehaarzegge (*Carex appropinquata*) ¹⁾. Een andere vroege bloeier is de kleine valeriaan, die

De biotoop van de Spaanse ruiter (Het Spekt).

Foto: M. van Wieringen-de Groot

in mei grote plekken heel licht lila kleurt met z'n fijne bloempluimen. We zien ook pinksterbloem en koekoeksbloem, maar niet zoveel. Rondom schieten nu de andere planten hoog op, o.a. wederik, leverkruid, moeraskruiskruid, moerasspirea en bereklauw. Riet, hennegras (*Calamagrostis canescens*)¹⁾ en biezeknoppen vinden we verspreid over een groot deel van het terrein en veldrus (*Juncus acutiflorus*)¹⁾ staat soms heel dicht. In juni bloeit de Spaanse ruiter. Met zijn pluizige bloemen kleurt hij grote oppervlakten op de Spaanse-ruiterwei paarsrood. Andere plekken zijn geel van de grote ratelaar. In juli-augustus wordt de begroeiing echt ruig, vooral op de Spaanse-ruiterwei. Bereklauw en blauwe knoop bloeien nu en de hoge planten van het moeraskruiskruid op de Parnassia-wei hebben gele bloemen. Als de Parnassia eind augustus zijn wit-groene bloemen opent, staan deze op hele lange stelen tussen de ruigte.

Nu wordt alles zo langzamerhand een beetje bruin en als eind september alles wordt afgemaaid, is dat niet zo erg, want inmiddels zijn de paddestoelen verschenen. We vinden interessante soorten, o.a. wasplaten (*Hygrocybe nigrescens* en *Camarophyllus russocoriaceus*), rhodophyllus-soorten, Galerina's, aardtongen (*Geoglossum glutinosum* en *Trichoglossum hirsutum*) en koraalzwammen (*Clavulinopsis helvola* en *Clavaria acuta*), de meeste op de Spaanse-ruiterwei.

Wat de vogels betreft is het nu stil geworden. De watersnippen die op de weitjes gebroed hebben zijn allang weg. Een deel van de vogels, die de elzesingels en naburige bosjes bevolkten - grasmus, fitis, tjiftjaf, spotvogel en rietzanger - is vertrokken. Mezen, in kleine troepjes, geelgors en rietgors zwerven wat rond en een enkele maal zien we een goudvink.

Uit de korte beschrijving, die ik hierboven van de plantengroei heb gegeven blijkt al dat deze erg interessant is. Enkele van de meest opvallende planten heb ik hierin genoemd, het totale aantal voorkomende soorten (planten en mossen) bedraagt echter meer dan honderd en de differentiatie in de plantengroei is groot. Als we ons afvragen hoe dat komt, is het aardig eens na te gaan hoe het er hier vroeger uitzag. Op de stafkaart van 1860 staan hooilanden aangegeven, grenzend aan natte heide, waar nu het populierenbos van Heerendonk is. Veertig jaar geleden was dat bos er ook nog niet. Van oude mensen uit de buurt horen we, dat daar 's winters grote stukken onder water stonden. Het gebied ten oosten hiervan, waar ook onze schraallandjes liggen, noemen ze een rietmoeras. De moderne ontginningen daar zijn van jonge datum, $\pm$ 20 jaar geleden. Eerder was al bekend bij de floristen, dat er o.a. knobbies, moeraswespenorchis, vleeskleurige orchis, Spaanse ruiter en parnassia voorkwamen. Voor die ontginning bleven twee percelen rietland, door de verbeterde waterlozing waarschijnlijk met lagere grondwaterstand, gespaard. Het is het noordelijkste hiervan, dat in 1965 door aankoop van Staatsbosbeheer tot natuurreserveaat werd. De opslag van berk, els en wilg werd het volgend jaar door deelnemers van een IVN-werkkamp gekapt en het hoge riet en hennegras, waartussen Spaanse ruiter en parnassia zich nog wisten te handhaven, werd gemaaid.

Een ander gegeven leert ons de bodemkaart van Noord-Brabant. Voor de bodem staat hier vermeld: kalkarm, laag, lemig fijn zand (gleygrond, zeer arm zand). Zelf constateren we dat hierop een veenlaagje ligt.

Zijn we op 't Spekt, dan zien we dat het hele terrein flauw afhelt naar het noordwesten. De Spaanse-ruiterwei ligt hoger en is over het algemeen ook droger dan de Parnassiawei. Op de weijtes zelf zien we ook weer kleine hoogteverschillen. Al deze hoogteverschillen zijn, zoals we in het veld al kunnen constateren, van invloed op de samenstelling van de vegetatie. In de winter en na flinke regenbuien is het terrein in de regel nogal soppig en op lage gedeelten staan soms plassen.

Bekijken we eerst de laagste (natste) delen, dan zien we dat in de moslaag *Calliergonella cuspidata* het aspect bepaalt. Verder kunnen we hier o.a. vinden *Fissidens adianthoides*, *Mnium affine* var. *rugicum*, *Campylium polygamum* (weinig), *Riccardia pinguis* (weinig), en *Brium pseudotriquetrum* (weinig). In 1961 - de laatste jaren niet meer gevonden - groeiden hier ook nog *Drepanocladus lycopodioides*, *D. aduncus*, *Calliergon giganteum* en *Riccardia sinuata*. Bij deze mossen treffen we een aantal soorten aan, die als kentaxa van het *Caricion Davallianae* (Knobbiesverbond) kunnen optreden. Op deze natte plekken groeit ook de meeste parnassia, vergezeld van o.a. opvallend veel kleine valeriaan.

Een ondiepe slenk op de Spaanse-ruiterwei ziet er heel anders uit. Hier treedt bescheiden bultvorming op van verscheidene veenmossoorten: *Sphagnum rubellum*, *S. plumulosum*, *S. squarrosum* en *S. squarrosum* var. *subsquarrosum*. *Sphagnum palustre* vormt hier een groot kussen. Daarbij vinden we o.a. ook weer *Fissidens adianthoides* en - alleen hier - *Aulacomnium palustre*, verder veel *Calypogeia fissa*. Aan hogere planten vallen blauwe zegge, tweerijige zegge, gewone zegge (weinig), sterzegge (weinig) en veldrus op. Dit vegetatietype wijst in de richting van het *Caricion curto-nigrae* (verbond van Zomp- en Gewone Zegge).

In een laag gedeelte bij de beek treedt faciesvorming van oeverzegge op, de moslaag bestaat voornamelijk uit *Brachythecium rutabulum*.

Op minder natte, wat hoger gelegen grond op de Parnassiawei is *Calliergonella cuspidata* nog wel dominant, maar *Eurhynchium praelongum* neemt ook een voorname plaats in. Verder zien we *Climacium dendroides* (plaatselijk vrij veel), *Chiloscyphus pallescens*, *Calypogeia muelleriana*, *Brachythecium rutabulum* en *Mnium affine*. In het voorjaar is de stijve zegge hier aspect bepalend. Verder groeit er o.a. riet, veldrus, henne-

gras, pijpestrootje, melkeppe, moeraskruiskruid, wederik, leverkruid, wilde bertram, koe-koeksbloem, moerasspirea, moeras- en kleverig walstro, tormentil (*Potentilla cf. erecta*), rietorchis (weinig) en parnassia. Aan de hoge rand van dit gebied (de oostkant dus) staan enkele pollen paardehaarzegge, in Nederland nog maar op enkele plaatsen voorkomend.

Op de hogere gedeelten van de Spaanse-ruiterwei is in de moslaag *Eurhynchium praelongum* dominant. Opvallend is vooral de faciesvorming van Spaanse ruiter. Er zijn 2 grote groeiplaatsen, waarvan bij één een sterke vermenging met veldrus optreedt. Aanluitend hieraan is een gebied waar veldrus zeer veel voorkomt. Gedeelten van dit gebied zijn in de zomer erg ruig en dicht begroeid met o.a. bereklauw, leverkruid en wederik, met aan de rand blauwe knoop, witbol en grote ratelaar. De stijve zegge komt alleen voor langs de randen van 2 oude greppels; moeraskruiskruid, rietorchis en parnassia ontbreken.

We zien dus dat beide schraallanden kenmerken der verbonden van de orde Moliniëtales (Pijpestrootjes-orde) vertonen, terwijl de Parnassiawei ook trekken van het Magnocariëon (verbond van de Grote Zeggen) heeft. Langs de beek, waarvan de oever enigszins is opgehoogd, groeit veel brandnetel en hennepnetel in een smalle strook.

Andere aspecten, die misschien evenzeer van belang zijn, zal ik hier niet meer noemen. Het geven van een eenvoudige kenschets van deze soortenrijke graslanden is nu eenmaal onmogelijk. Bovendien dient men voor het samenstellen van een adequate beschrijving de beschikking te hebben over een groot aantal vegetatieopnamen. Onze opnamen hebben zich tot nu toe beperkt tot de twee permanente proefvakken, die we in 1967 hebben uitgezet. Hiervoor en ook voor het betreden van dit wegens zijn kwetsbaarheid niet vrij toegankelijke terreintje, kreeg de plantenwerkgroep van onze afdeling toestemming van Staatsbosbeheer. Dit als resultaat van de prettige samenwerking, die we hier in Noord-Brabant met Staatsbosbeheer hebben. Van onze kant hopen wij met onze waarnemingen, die we hopelijk in de toekomst nog kunnen uitbreiden, bij te dragen tot het vaststellen van de juiste beheersmaatregelen, opdat de rijkdom van deze soorten- en aspectrijke graslanden zo goed mogelijk behouden blijft.

¹⁾ Nieuwe Nederlandse namen volgens de Beknopte School- en Excursieflora van Heukels-van Ooststroom, twaalfde druk, 1968.

Wollegras.

Foto: Jan van Eijk

